

showing signs of unity in a relatively stable period. The cause of this situation is that Ukrainian society is deprived of combining incentives like ideology, common values, articulated public interest so their role in consolidation is not fulfilled.

We are sure that consolidology should be defined as the science of various shapes, dimensions and levels of consolidation and is not limited to the consolidation of democracy. It should thus be noted that the consolidation by the majority of Ukrainian scientists is examined as part of a wider political phenomenon - integration.

Key words: consolidation, consolidology, democratic consolidation, consolidation factors, civil society.

УДК 328.1:316.346.2

Н. А. ГЕРБУТ

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ЯК АКТОРИ ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 1998-2012 РР.)

Зроблено гендерний аналіз результатів парламентських виборів в Україні, що відбулися за період 1998 – 2012 рр., коли ще не були впроваджені обов'язкові гендерні квоти. Дослідження в цих часових рамках дає змогу розглядати партії як самостійних акторів формування гендерного представництва у Верховній Раді України. Встановлено, що гендерні стратегії політичних партій залежать від партійної ідеології, але в Україні ця залежність не є однозначною порівняно з країнами Західної Європи. Виявлено, що на діяльність політичних партій щодо просування жінок у парламент впливає особисте ставлення партійного лідера до гендерного питання.

Ключові слова: гендерне представництво, парламент, політичні партії, партійна ідеологія.

Гербут Н. А. Политические партии как акторы формирования гендерного представительства в Верховной Раде Украины (на примере парламентских выборов 1998-2012 гг.)

Проведен гендерний аналіз результатів парламентських виборів в Україні, котрі проходили в період 1998-2012 гг., когдa ещe не були введені гендерні квоти. Исследование в этих часовых рамках дает возможность рассматривать партии как самостоятельных актеров формирования гендер-

© ГЕРБУТ Надія Анатоліївна — кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук Київського національного університету будівництва і архітектури

ного представительства в Верховной Раде Украины. Установлено, что гендерные стратегии политических партий зависят от партийной идеологии, но в Украине эта зависимость не является однозначной, как в странах Западной Европы. Обнаружено, что на деятельность политических партий, направленную на продвижение женщин в парламент, влияет личное отношение партийного лидера к гендерному вопросу.

Ключевые слова: гендерное представительство, парламент, политические партии, партийная идеология.

Herbut Nadiia. Political parties as actors of the formation of gender representation in the Verkhovna Rada of Ukraine (on the example of the parliamentary elections of 1998-2012)

The article contains analysis of the results of parliamentary elections in Ukraine, which took place during the period 1998-2012 without mandatory gender quotas. The study in this time frame makes it possible to view parties as independent actors of the formation of gender representation in the Verkhovna Rada of Ukraine. It was found that the gender strategies of political parties depend on party ideology, but in Ukraine this relationship is not single-valued, as in the countries of Western Europe. The personal attitude of the party leader to the gender issue affects party activities aimed at promoting women to parliament.

Key words: gender representation, parliament, political parties, party ideology.

Сучасна Україна обрала демократичний шлях розвитку, який передбачає повноцінне функціонування партійної системи, оскільки «жодна сучасна демократія не може обійтися без законодавчих органів, які формуються, звичайно, за участі політичних партій»¹. Потужні партії є впливовими акторами на політичній арені, які уможливають залучення широких верств населення до активної участі в політичному процесі. Отже, політичні партії мають значний потенціал впливати на гендерний склад парламенту.

В статті досліджуються парламентські політичні партії України як головні актори формування гендерного складу Верховної Ради України. Аналізується період, коли у виборче законодавство ще не було впроваджено обов'язкові гендерні квоти, а отже, партії були абсолютно самостійні у формуванні списків кандидатів у народні депутати.

Застосування змішаної системи позитивно вплинуло на розвиток партійної системи, що продемонстрували результати парламентських виборів 1998 р. Вісім партій/блоків партій змогли подолати 4-відсотковий бар'єр. Крім того, в багатьох мажоритарних округах отримали перемогу кандидати від партій. Таким чином, у Верховній Раді

України III скликання було створено 8 фракцій, а непартійні депутати виграли лише 140 мандатів². Співвідношення чоловіків і жінок у виборчих списках партій/блоків партій, що перемогли, та гендерний склад виграних мандатів представлено в табл. 1.

Таблиця 1

**Гендерна складова результатів тієї частини виборів 1998 р.
до Верховної Ради України III скликання, що проходила
за пропорційною системою**

№	Політичні партії (виборчі блоки політичних партій), що перемогли на виборах	Частка жінок у виборчому списку	Номер у виборчому списку першої жінки	Кількість та відносна частка жінок, що отримала мандати	Загальна кількість мандатів
1	Комуністична партія України	11,5 %	№ 23	10 (11,9 %)	84
2	Народний рух України	8,9 %	№ 8	3 (9,4 %)	32
3	Виборчий блок Соціалістичної партії України та Селянської партії України «За правду, за народ, за Україну!»	9,4 %	№ 10	3 (10,3 %)	29
4	Партія Зелених України	11,7 %	№ 14	2 (10,5 %)	19
5	Народно-демократична партія	9,5 %	№ 30	0	17
6	Всеукраїнське об'єднання «Громада»	5,8 %	№ 6	1 (6,2 %)	16
7	Прогресивна соціалістична партія України	24 %	№ 1	4 (28,6 %)	14
8	Соціал-демократична партія України (об'єднана)	9,2 %	№ 52	0	14

Примітка: Розрахунки автора на основі даних з сайтів: Списки кандидатів від партій та блоків партій / Чергові вибори 29.03.1998. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc0v?kodvib=1&rejim=0>; Народні депутати України, обрані від партій (виборчих блоків партій) / Чергові вибори 29.03.1998. / ЦБК. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc0v?kodvib=1&rejim=0>

Отже, дві партії, що перемогли на парламентських виборах 1998 р. (Соціал-демократична партія України (об'єднана) та Народно-демократична партія) не завели до вищого законодавчого ор-

гану жодної жінки, хоча частка жінок у виборчих списках становила 9,2 % та 9,5 % відповідно. Це означає, що жінкам були надані лише непрохідні місця, про що свідчать і номери перших жінок у цих списках: № 30 у виборчому списку Народно-демократичної партії та № 52 у виборчому списку СДПУ(о) (табл. 1).

Усі інші партії та блок партій, що увійшли до Верховної Ради III скликання, сформувавши виборчі списки таким чином, що співвідношення жінок і чоловіків у загальному списку кандидатів та у його прохідній частині списків відрізнялося лише на декілька відсотків у той чи інший бік.

Найбільша частка жінок (24 %) була представлена у виборчому списку Прогресивної соціалістичної партії України, лідером якої є жінка – Н. М. Вітренко. Причому цікаво, що прохідна частина списку кандидатів у народні депутати цієї політичної партії містила ще більшу частку жінок – 28,6 % (табл. 1).

Після виборів 2002 р., що також проходили за змішаною системою, у парламент потрапило 22 політичні партії (як по окремоті, так і в складі виборчих блоків), результати гендерного аналізу виборчих списків яких наведено в табл. 2.

Таблиця 2

**Гендерна складова результатів тієї частини виборів 2002 р.
до Верховної Ради України IV скликання, що проходила
за пропорційною системою**

№	Політичні партії (виборчі блоки політичних партій), що перемогли на виборах	Частка жінок у виборчому списку	Номер у виборчому списку першої жінки	Кількість та відносна частка жінок, що отримала мандати	Загальна кількість мандатів
1	Виборчий блок політичних партій «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна»	10,3 %	№ 6	3 (4,3 %)	70
2	Комуністична партія України	13,9 %	№ 5	5 (8,5 %)	59
3	Виборчий блок політичних партій «За Єдину Україну!»	8 %	№ 3	2 (5,7 %)	35
4	Виборчий блок політичних партій «Виборчий блок Юлії Тимошенко»	19,7 %	№ 1	1 (4,5 %)	22
5	Соціалістична партія України	18,6 %	№ 4	2 (10 %)	20
6	Соціал-демократична партія України (об'єднана)	13,3 %	№ 2	1 (5,2 %)	19

Примітка: Розрахунки автора на основі даних з сайтів: Списки кандидатів від партій та блоків партій / Чергові вибори 31.03.2002 / ЦБК. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc0v?kodvib=400&rejim=0>; Обрані від партій (виборчих блоків партій) / Чергові вибори 31.03.2002 / ЦБК. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V>

Гендерний аналіз результатів парламентських виборів 2002 р. (по єдиному загальнодержавному багатомандатному округу) показав, що частка жінок у виборчих списках усіх політичних партій та виборчих блоків політичних партій, які перемогли, більша, ніж відповідна частка прохідної частини списків. Найбільша різниця гендерного співвідношення загального партійного списку кандидатів у депутати та його прохідної частини виявилась у «Виборчому блоці Юлії Тимошенко» - майже в чотири рази. Якщо внаслідок попередніх виборів Прогресивна соціалістична партія України, лідером якої є жінка, мала найбільшу частку жінок серед своїх народних депутатів (табл. 1), то через п'ять років виборчий блок політичних партій, який очолила інша жінка (Ю. В. Тимошенко), надав жінкам незначну кількість прохідних місць (табл. 2).

Отже, той факт, що лідером партії є жінка аж ніяк не означає, що ця партія буде сприяти просуванню своїх членів жіночої статі у владу, зокрема в парламент. Можна припустити, що внутрішня партійна політика щодо підтримки жінок у кар'єрному зростанні у сфері політики буде залежати не стільки від статі партійного лідера, скільки від його особистого ставлення до гендерного питання.

Внаслідок ухваленого у березні 2004 р. Закону України «Про вибори народних депутатів України», що закріплював пропорційну виборчу систему, партії стали єдиними акторами виборчого процесу щодо висування кандидатів у народні депутати³.

У парламентських виборах 2006 р. загалом брала участь найбільша кількість партій – 79, але виграти вдалося далеко не всім (табл. 3). Враховуючи значну різницю між кількістю партій (блоків), що приймали участь у виборах та кількістю партій (блоків), які отримали мандати, можна говорити про те, що в Україні сформувались достатньо потужні політичні сили, здатні суттєво впливати на політичні процеси. Тому для покращення гендерної ситуації в Україні, зокрема, збільшення представництва жінок в органах влади, велике значення має позиція парламентських партій стосовно сприяння розвитку жіночого лідерства.

Гендерна складова результатів виборів 2006 р. до Верховної Ради України V скликання

№	Політичні партії (виборчі блоки політичних партій), що перемогли на виборах	Частка жінок у виборчому списку	Номер у виборчому списку першої жінки	Кількість та відповідна частка жінок, що отримала мандати	Загальна кількість мандатів
1	Партія регіонів	10,5 %	№ 2	14 (7,5 %)	186
2	«Блок Юлії Тимошенко»	14,9 %	№ 1	12 (9,3 %)	129
3	«Блок Наша Україна»	9,8 %	№ 4	8 (9,9 %)	81
4	Соціалістична партія України	15,6 %	№ 2	1 (3,0 %)	33
5	Комуністична партія України	18,3 %	№ 4	3 (14,3 %)	21

Примітка: Розрахунки автора на основі даних з сайтів: Виборчі списки кандидатів від партій (блоків) / Вибори народних депутатів України 26 березня 2006 року / ЦВК. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/w6p001>; Списки депутатів від партій (блоків) / Вибори народних депутатів України 26 березня 2006 року / ЦВК. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/w6p001>

У 2006 р. найбільшу частку жінок як у загальному партійному виборчому списку (18,3 %), так і у прохідній його частині (14,3 %) мала Комуністична партія України. У списку Соціалістичної партії України жінкам були надані переважно непрохідні місця, що видно з великої різниці між відсотком жінок у виборчому списку (15,6 %) і часткою кандидатів жіночої статі, що виграли мандати (3,0 %). Найбільш рівномірно були розподілені місця для жінок-кандидатів у виборчому блоці політичних партій «Блок Наша Україна».

У вересні 2007 року відбулися позачергові парламентські вибори, необхідність проведення яких була зумовлена політичною кризою, що полягала у боротьбі за повноваження між президентом України, з одного боку, та парламентською коаліцією і Кабінетом Міністрів України – з іншого⁴. До Верховної Ради України VI скликання увійшло п'ять політичних сил, які по-різному вирішували питання гендерного представництва (табл. 4).

**Гендерна складова результатів позачергових виборів 2007 р.
до Верховної Ради України VI скликання**

№	Партії (блоки партій), що перемогли на виборах	Частка жінок у виборчому списку	Номер у виборчому списку першої жінки	Кількість та відсоток частка жінок, що отримала мандати	Загальна кількість мандатів
1	Партія регіонів	12,2 %	№ 2	11 (6,3 %)	175
2	«Блок Юлії Тимошенко»	11,8 %	№ 1	10 (6,4 %)	156
3	Блок «Наша Україна – Народна самооборона»	13,2 %	№ 6	7 (9,7 %)	72
4	Комуністична партія України	17,8 %	№ 3	5 (18,5 %)	27
5	«Блок Литвина»	12,3 %	№ 16	2 (10 %)	20

Примітка: Розрахунки автора на основі даних з сайтів: *Виборчі списки кандидатів від партій (блоків) / Позачергові вибори народних депутатів України 30 вересня 2007* / ЦВК. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p001>; *Кількісні дані про списки депутатів від партій (блоків) / Позачергові вибори народних депутатів України 30 вересня 2007 року* / ЦВК. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p001>

Як і на попередніх виборах, лідером щодо просування жінок у парламент стала Комуністична партія України. Зменшили у своїх списках частку «прохідних» кандидатів-жінок (у порівнянні з 2006 р.) найбільш потужні політичні сили – Партія регіонів (з 7,5 % до 6,3 %) та «Блок Юлії Тимошенко» (з 9,3 % до 6,4 %).

Згідно ухваленого в листопаді 2011 р. Закону України «Про вибори народних депутатів» парламентські вибори 2012 р. проводилися за змішаною системою, причому блокам політичних партій було заборонено приймати участь у виборах⁵.

У виборах до Верховної Ради України VII скликання в загальнодержавному багатомандатному окрузі приймала участь 21 партія, 5 з яких отримали перемогу⁶.

**Гендерна складова результатів тієї частини виборів 2012 р.
до Верховної Ради України VII скликання, що проходила
за пропорційною системою**

№	Партії, що перемогли на виборах	Частка жінок у виборчому списку	Номер у виборчому списку першої жінки	Кількість та відносна частка жінок, що отримала мандати	Загальна кількість мандатів
1	Партія регіонів	13,8 %	№ 2	7 (9,7 %)	72
2	Політична партія ВО «Батьківщина»	12,4 %	№ 14	9 (14,5 %)	62
3	Політична партія «УДАР»	16 %	№ 2	7 (20,6 %)	34
4	Комуністична партія України	27,1 %	№ 3	6 (18,8 %)	32
5	Політична партія ВО «Свобода»	6,4 %	№ 30	0	25

Примітка: підраховано автором на основі даних з сайтів: Відомості щодо реєстрації виборчих списків кандидатів у депутати / Вибори народних депутатів України 28 жовтня 2012 року / ЦВК. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp400?PT001F01=900>; Обрані народними депутатами України / Вибори народних депутатів України 28 жовтня 2012 року / ЦВК. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp611?PT001F01=900>

Політична партія «УДАР», яка вперше перемогла на парламентських виборах, представила у прохідній частині свого виборчого списку 20,6 % жінок. У той же час Свобода включила у свій загальний список кандидатів 6,4% жінок, але жодній з них не було надано прохідного місця (табл. 5).

В Україні вперше був здійснений моніторинг виборчого процесу Мережею громадського контролю за гендерною рівністю на виборах 2012 року, до якої долучилося 45 громадських організацій. Оскільки жінки як соціальна група має менше можливостей бути представленими в органах влади, то моніторинг був сфокусований саме на жінках⁷.

У межах моніторингу забезпечення гендерної рівності виборчого процесу експертами була зроблена гендерна оцінка передви-

борчих програм політичних партій за наступними комплексними індикаторами: прихильність до демократичних цінностей та питання гендерно-рівного політичного представництва; наявність/відсутність внутрішньопартійних гендерних квот; гендерна рівність на ринку праці; поєднання сімейних обов'язків зі службовими; освітня політика; демографічна політика та політика щодо сім'ї; політика щодо охорони здоров'я; гендерно-чутлива економічна політика; політика соціального та пенсійного забезпечення; політика розвитку сільських місцевостей; питання гендерно-чутливого розвитку соціальної інфраструктури; заходи протидії насильству за ознакою статі, домашньому насильству; політика протидії торгівлі людьми⁸. Результати гендерної оцінки програм партій, що виграли мандати, наведено у табл. 6.

Таблиця 6

Гендерна оцінка передвиборних програм партій-переможців парламентських виборів 2012 року та частка жінок у прохідній частині списків цих партій

№	Політична партія	Бали із 130-ти можливих	Частка жінок, що отримала мандати, %
1	Комуністична партія України	60	18,8
2	ВО «Батьківщина»	50	14,5
3	Партія регіонів	48	9,7
4	Політична партія «УДАР»	37	20,6
5	ВО «Свобода»	8	0

Узагальнено з джерел: Гендерний моніторинг парламентських виборів 2012 року. Луцьк: ВМА «Терен», 2012. С. 9-10; Обрані народними депутатами України / Вибори народних депутатів України 28 жовтня 2012 року / ЦВК. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wr611?PT001F01=900>

З таблиці 6 видно, що існує пряма залежність між ступенем акцентування уваги до проблем гендерної рівності у передвиборній програмі партії та часткою жінок у прохідній частині виборчого списку цієї партії. Виключенням стала лише політична партія «УДАР», що можна пояснити позицією лідера, В. Кличка, який весь час демонстрував прихильність до європейських цінностей. Наприклад, на прес-конференції 1 березня 2012 р. Кличко зробив заяву, що буде

сприяти справедливому представництву жінок на керівних посадах. Політик також зазначив, що в його партії багато жінок, які хочуть «щось змінити в житті» і вони повинні мати для цього можливості⁹.

Міжнародні експерти, зокрема М. Кріннеріх, зазначають, що ідеологія партій має значення щодо перспектив жінок бути висунутими в якості кандидатів та обраними в органи влади. Досвід зарубіжних країн свідчить що ліві і зелені партії більшою мірою схильні просувати жінок у політику. Так, в Австрії, Македонії, Угорщині, Греції, Данії, Іспанії, Кіпрі, Литві, на Мальті, в Нідерландах, Норвегії, Португалії, Сербії, Франції, Хорватії, Чеській Республіці, Швеції, Німеччині саме соціал-демократичні, соціалістичні, робітничі та інші ліві партії, а також зелені одні з перших запровадили гендерні квоти¹⁰.

В Україні ситуація виглядає дещо по-іншому. З проведеного у статті дослідження видно, що, наприклад, такі сили лівого спрямування як Комуністична партія України та Прогресивна соціалістична партія України стабільно на кожних виборах вносили у свої списки помітно більшу кількість жінок (причому і на прохідні) місця) порівняно з іншими політичними силами. У той же час, інші партії з лівою ідеологією, зокрема Соціалістична партія України, Соціал-демократична партія України (об'єднана), мали низьке представництво жінок в своїх списках.

Різне ставлення серед лівих українських партій до гендерного питання можна пояснити «молодістю» української партійної системи, яка характеризується відносною слабкістю партій, мінливістю електоральних вподобань та іншими факторами, які заважають формуванню потужних політичних сил, що будуть відповідально відноситись до виконання своїх програм.

Однак необхідно зазначити, що існує так званий «ефект розповсюдження» - процес, в результаті якого одні партії переймають стратегії інших партій. Тобто, якщо якась потужна партія буде сприяти доступу жінок до прийняття політичних рішень, то вірогідність того, що інші партії будуть приділять увагу розширенню жіночого представництва, підвищиться. Це означає, що ліві та зелені партії дали приклад щодо розширення представництва жінок для наслідування іншим партіям різних ідеологічних напрямків¹¹.

Отже, українські партії будь-якого ідеологічного спрямування можуть успішно застосовувати гендерні стратегії щодо збільшення представництва жінок як, зокрема, у 2012 р. це зробила правоцентристська партія «УДАР».

Позитивний вплив на подолання гендерної розбалансованості Верховної Ради України будуть мати наступні фактори: зацікавленість у вирішенні гендерного питання партійного керівництва, яке має безпосередній вплив на формування виборчих списків; наявність гендерної складової в партійних програмах, зокрема передвиборних. Потужним поштовхом для зміни ситуації, що склалася з гендерним представництвом в українському парламенті було б впровадження політичними партіями добровільних гендерних квот, закріплених в статуті партії.

1. Романюк А., Шведа Ю. Партії та електоральна політика. Львів: ЦПД – «Астролябія», 2005. – С.12. 2. *Українська багатопартійність: політичні партії, виборчі блоки, лідери (кінець 1980-х – початок 2012 рр.)*. Енциклопедичний довідник / за ред. М. Кармазіної. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. С. 19-21. 3. Там само. С. 44-45. 4. Федоренко В. Інститут позачергових виборів до Верховної Ради України в системі національного конституційного права // Вісник Центральної виборчої комісії. 2007. № 3. С. 38 – 46. 5. *Про вибори народних депутатів: Закон України, редакція від 17.11.2011 № 4061 – VI / Верховна Рада України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4061-17> 6. *Вибори народних депутатів України 2012 / Відомості про підрахунок голосів виборців по загальнодержавному багатомандатному виборчому округу / ЦВК*. URL: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp300?PT001F01=900> 7. *Гендерний моніторинг парламентських виборів 2012 року*. Луцьк: ВМА «Терен», 2012. С. 4-5. 8. Там само. С. 7-8. 9. *Кличко хоче бачити в Раді 150 жінок, не менше, 01.03.2012 / УРА – Інформ*. URL: <http://ura-inform.com/uk/politics/2012/03/01/klichko-khochet-videt-v-rade-150-zhenschin-ne-menshe> 10. *Доклад о влиянии избирательных систем на представительство женщин в парламенте / Страсбург, 2009 г. / Европейская комиссия за демократию через право*. URL: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282009%29029-rus> 11. Там само.

Herbut Nadiia. Political parties as actors of the formation of gender representation in the Verkhovna Rada of Ukraine (on the example of the parliamentary elections of 1998-2012)

The article contains analysis of the results of parliamentary elections in Ukraine, which took place during the period 1998-2012 without mandatory gender quotas. The study in this time frame makes it possible to view parties as independent actors of the formation of gender representation in the Verkhovna Rada of Ukraine.

The author made a gender analysis of the electoral lists of political parties of Ukraine, who won the elections in 1998, 2002, 2006, 2007 and 2012. The gender composition of the lists of candidates was considered and were compared with the lists of those who received mandates. It was found that women in the lists of most parties are represented unevenly. Passing places are usually owned by men, women are listed below.

In Western Europe, the leaders in promoting women in politics were green and left political parties. The left and green political parties have given an example to increase the representation of women for other parties of different ideological directions.

Some parties with a left ideology represented more women in parliament than others in Ukraine. At the same time, other left-wing parties practically did not add women to their lists. The absence of direct dependence of gender strategies on party ideology can be explained by Ukrainian realities. The youth of the Ukrainian party system is characterized by the relative weakness of parties, the inconstancy of electoral preferences. These and other factors hamper the formation of powerful political forces that will responsibly treat their programs.

It was found that the Ukrainian party any ideologies can successfully apply gender strategies to increase the representation of women. If a powerful party to promote women's access to political decision-making, the other party will more likely focus on expanding women's representation..

The author estimated that the presence of women in party lists has a significant impact position of party leader. In Ukraine, as a rule, party leaders form the electoral lists of candidates for MPs. It was found that the sex of party leader does not influence the gender composition of the lists.

The introduction of voluntary gender quotas by political parties would significantly expand the representation of women in the Verkhovna Rada of Ukraine. The inclusion of gender issues in party programs and the increase in the number of women in party positions are of great importance for the expansion of women's representation in parliament. The active work of women on gender issues within the parties will help to promote women to high political positions.

Key words: gender representation, parliament, political parties, party ideology.